

*До спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03
в Державному податковому університеті*

08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Удалової Лариси Давидівни на дисертацію Гука Тараса Ігоровича «Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що за Конституцією України до основних суспільних пріоритетів і найвищих соціальних цінностей належать людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Контроль за вчиненням злочину є невід'ємною складовою правоохоронної політики держав, спрямованої на запобігання, виявлення та ефективне розслідування кримінальних правопорушень. У сучасних умовах, коли злочинність стає дедалі більш організованою, транснаціональною та високотехнологічною, правоохоронні органи стикаються з необхідністю удосконалення методів боротьби зі злочинністю, зокрема через впровадження ефективних механізмів контролю.

Актуальність цього дослідження визначається кількома ключовими факторами. По-перше, необхідністю узгодження національних підходів із європейськими стандартами. Україна перебуває в процесі адаптації національного законодавства до європейських норм у рамках зобов'язань,

пов'язаних із євроінтеграцією. Це включає удосконалення правових механізмів здійснення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та інших форм контролю за вчиненням злочинів. Практика Європейського суду з прав людини чітко визначає стандарти, яких повинні дотримуватися держави у сфері контролю за злочинною діяльністю, зокрема принцип законності, необхідності та пропорційності втручання в права особи. По-друге, необхідністю гарантувати права людини у процесі здійснення контролю за вчиненням злочину. Одним із головних викликів при проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії є баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням прав людини, зокрема права на приватність, свободу та особисту недоторканність. По-третє, триваючими реформами, спрямованими на модернізацію правоохоронних органів та покращення їхньої діяльності у сфері запобігання та розслідування злочинів. Це включає розробку нових механізмів міжнародної співпраці, посилення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, а також запровадження європейських стандартів у сфері кримінальної юстиції. По-четверте, впливом новітніх технологій на процес здійснення контролю. Сучасні технології відіграють вирішальну роль у сфері правоохоронної діяльності. Використання штучного інтелекту, систем відеоспостереження, аналізу великих даних (Big Data) та кіберрозвідки значно змінює методи здійснення контролю за потенційними правопорушеннями. Водночас ці технології ставлять нові етичні та правові питання щодо меж допустимого державного контролю та необхідності чіткої регламентації таких заходів. По-п'яте, порівняльним аналізом міжнародного досвіду. Вивчення практики країн Європейського Союзу дозволяє оцінити ефективність різних моделей контролю за злочинною діяльністю, визначити найкращі практики та адаптувати їх до національних умов. Досвід таких країн, як Німеччина, Франція, Велика Британія, свідчить про важливість системного підходу до проведення оперативно-розшукових заходів із врахуванням як прав людини, так і безпекових потреб суспільства. Таким чином, тема «Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти» є

надзвичайно актуальною, оскільки вона охоплює важливі аспекти правозастосовної діяльності, забезпечення безпеки суспільства та дотримання прав людини. Дослідження у цій сфері сприятиме вдосконаленню законодавства, підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів та гармонізації правових механізмів контролю із загальноприйнятими міжнародними стандартами.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Робота Гука Т.І. виконана відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р); рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» (Указ Президента України від 30 червня 2023 року № 359/2023).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Структура дослідження достатньо обґрунтована та логічно побудована, а його результати є аргументованими і переконливими.

Дисертант використав достатню кількість наукової літератури, в тому числі зарубіжної, з питань стану та методології наукових досліджень щодо проблем проведення контролю за вчиненням злочину. У своїй роботі автор критично ставить до окремих положень публікацій, на сторінках дисертаційного дослідження веде коректну полеміку з іншими вченими.

Необхідно зазначити, що методологія дослідження побудована правильно

та передбачає використання апробованої системи методів (серед яких були використані як загальнонаукові методи, так і спеціально-наукові, конкретно-наукові та порівняльно-правові).

Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд та цілком відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці автором в цілому досягнуті.

Дисертаційне дослідження має належну емпіричну базу, яку становлять узагальнені дані, отримані під час аналізу практики Європейського суду з прав людини, рішень Конституційного Суду України, Вищого антикорупційного суду України, Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, місцевих та апеляційних судів України, міжнародні конвенції, ресурси мережі «Інтернет».

У дисертації сформульовано **низку висновків, пропозицій та рекомендацій**, які, на наш погляд, **характеризуються новизною** та сукупно допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем.

1. На думку офіційного опонента, заслуговує на увагу авторське визначення поняття «дискредитація доказів, отриманих у процесі здійснення контролю за вчиненням злочину», яке полягає у здійсненні цього виду негласних слідчих (розшукових) дій з такими порушеннями, що ставлять під сумнів достовірність чи допустимість зібраних доказів, і створюють загрозу визнання їх судом неналежними.

2. Позитивним внеском у теорію кримінального процесу є розроблена концепція категорії «непряма провокація злочину», під якою пропонується розглядати залучення особи до вчинення кримінального правопорушення через провокаційні дії поліції, спрямовані на іншого учасника, який взаємодіє із залученою особою.

3. Заслуговують на увагу, з урахуванням аналізу практики Європейського суду з прав людини та доктринальних джерел, запропоновані критерії для оцінки непрямої провокації, які передбачають аналіз таких відповідних умов: передбачуваність взаємодії; контрольована поведінка; кваліфікація дій

співучасників; самостійність мотивів; процесуальні гарантії; ступінь активності поліції; наявність альтернативних засобів.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація має чітку структуру: композиційно складається із вступу, 3 розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з них: основний текст - 161 сторінка, список використаних джерел – 30 сторінок (252 найменувань) та 3 додатки на чотирьох сторінках.

У **вступі** обгрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу, наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, апробацію та публікації результатів дослідження, наведено дані щодо його структури і обсягу.

Розділ 1 «Загальна характеристика контролю за вчиненням злочину як одного з видів негласних слідчих (розшукових) дій» складається з трьох підрозділів. У них досліджено історичні аспекти розвитку законодавства та наукової думки щодо інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному законодавстві, поняття, сутність контролю за вчиненням злочину, зарубіжний досвід проведення контролю за вчиненням злочину.

Зроблений комплексний аналіз контролю за вчиненням злочину як специфічного різновиду негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Розглянуто історичний розвиток НСРД, особливості їх правового закріплення в Україні та міжнародних правових системах. Проаналізовано зміни в кримінальному процесуальному законодавстві, що призвели до впровадження сучасних механізмів контролю за вчиненням злочину.

Визначено контроль за вчиненням злочину як комплекс спеціальних заходів, спрямованих на документування злочинної діяльності осіб та груп та наведені його ключові характеристики: таємність, документування,

спрямованість на виявлення та запобігання злочинам. Проведено розмежування поняття «контроль за злочином» та «провокація злочину».

Проаналізовано практику інших країн, зокрема держав-членів ЄС та США щодо використання негласних слідчих дій. Виокремлені підходи до правового регулювання, забезпечення судового контролю та дотримання прав людини при здійсненні таких заходів.

Розділ 2 «Процесуальний порядок проведення контролю за вчиненням злочину» складається з трьох підрозділів.

Досліджено правові підстави та порядок проведення контролю за вчиненням злочину. Розглянуті питання правового регулювання цих заходів у кримінальному процесуальному законодавстві України, визначені основні способи їх реалізації та проаналізовані проблеми, пов'язані з допустимістю доказів, отриманих у результаті таких дій. Встановлено, що такі заходи є одним із ключових інструментів правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, особливо в умовах розслідування організованих та латентних правопорушень.

Доведено, що контроль за вчиненням злочину здійснюється у випадках, коли існують достатні підстави вважати, що особа планує або вже вчиняє кримінальне правопорушення, а інші методи здобуття доказів є недостатніми. Окрему увагу приділено принципам пропорційності, обґрунтованості та необхідності здійснення контролю за злочинною діяльністю.

Розглянуті форми здійснення контролю за вчиненням злочину, серед яких виокремлюються контрольована поставка, оперативна закупівля, спеціальний слідчий експеримент, приховане спостереження та інші негласні методи. Проаналізована специфіка кожного з цих методів, визначена їх ефективність та можливі ризики, пов'язані з порушенням прав людини. Доведено, що важливим аспектом є питання взаємодії між оперативними підрозділами, слідчими та прокурорами, а також механізми документування отриманих результатів для забезпечення їх подальшого використання в суді.

Визначені проблеми використання результатів контролю за вчиненням злочину. Наголошено на питаннях допустимості доказів, отриманих у ході

негласних слідчих(розшукових) дій, зокрема у випадках, коли методи їх збору можуть викликати сумніви щодо їхньої законності. Приділено увагу ризикам провокації злочину, досліджено ключові судові рішення ЄСПЛ, у яких визначено критерії оцінки правомірності дій правоохоронних органів при здійсненні контролю за злочинною діяльністю.

Розділ 3 «Практика Європейського суду з прав людини з питань здійснення контролю за вчиненням злочину» складається з трьох підрозділів, де проведено детальний аналіз практики Європейського суду з прав людини у контексті здійснення контролю за вчиненням злочину. Розглянуті питання, що стосуються підходів суду до прав людини в умовах кримінального переслідування та визначення меж відповідальності держав за дії, які можуть бути кваліфіковані як злочин. Приділено увагу питанням пропорційності та необхідності застосування заходів, що обмежують основні права осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні злочину.

Розглянуті загальні принципи, на яких базується практика ЄСПЛ, такі як презумпція невинуватості, заборона катувань та жорстокого, нелюдського чи принижуючого гідність поводження, а також право на справедливий суд. Доведено, що ці принципи визначають межі державних повноважень і їхні зобов'язання у контексті національного кримінального законодавства, зокрема у питаннях притягнення до відповідальності за злочини, а також необхідність врахування міжнародних стандартів прав людини при розгляді кримінальних справ. Проаналізована роль суду у захисті прав осіб, які стали об'єктом кримінального переслідування, у випадках, коли застосування кримінальних санкцій може призвести до порушень їхніх прав.

Розглянуті конкретні кейси ЄСПЛ, у яких суд встановлював порушення прав людини в контексті здійснення контролю за вчиненням злочину, а також проаналізовано різні підходи до оцінки доказів і роль держави у забезпеченні належного процесу під час кримінальних розслідувань.

Доведено, що позиції ЄСПЛ щодо обмеження прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій підкреслюють потребу в

застосуванні таких заходів лише тоді, коли неможливо досягти цілей іншими засобами і такі обмеження повинні базуватися на чітких, доступних і передбачуваних нормах національного законодавства, що відповідають конституційним і міжнародним вимогам.

Зроблені Гуком Т.І. наукові **висновки** дисертації мають вагому аргументацію, належним чином є обгрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які сукупно забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації і відповідає зазначеній спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають прикладний характер і використовуються за різними напрямками діяльності, зокрема у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення проблем проведення негласних слідчих (розшукових) дій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 5 червня 2024 року);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Судові та правоохоронні органи» і «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика», «Досудове розслідування», «Процесуальні документи в кримінальному провадженні», «Докази та доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення» (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 5 червня 2024 року та Державного податкового університету від 18 травня 2024 року);

– *практичній діяльності* – для розроблення чітких стандартів і процедур для поліції щодо негласних слідчих (розшукових) дій у формі контролю за вчиненням злочину;

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені у наукових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановлених МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, відображено у 8 наукових працях, серед яких 4 статті - опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття – опублікована у зарубіжному періодичному виданні, 3 тези доповідей, опубліковані у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту.

1. Дисертант вивчає проблеми використання результатів проведення контролю за вчиненням злочину (у суді) (підрозділ 2.3), а також зазначає судовий контроль серед вимог, які накладаються Європейським судом з прав людини на проведення уповноваженими особами держави негласних слідчих (розшукових) дій у формі контролю за вчиненням злочину (с. 12, 114, 161) і взагалі багато говорить про контрольну функцію суду під час проведення даної процесуальної діяльності, що є дійсно важливим з точки зору законності та захисту прав людини. Натомість, автор не дослідив такі монографічні джерела, як «Функція судового контролю у кримінальному процесі» (автори: Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. К.: «Центр учбової літератури, 2015 та монографію «Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: автори Л. Д. Удалова, В. Я. Корсун. – К. : “Скіф”, 2012).

2. Запропонована автором концепція категорії «непряма провокація злочину», під якою розглядається залучення особи до вчинення кримінального правопорушення через провокаційні дії поліції, спрямовані на іншого учасника,

який взаємодіє із залученою особою потребує доопрацювання. Так, вона передбачає, що непряма провокація злочину може здійснюватися без прямого впливу на особу, а лише через створення певного середовища або обставин. Це створює значні труднощі в правозастосуванні, оскільки межа між допустимими оперативними заходами та непрямою провокацією стає нечіткою. Наприклад, складно визначити, де саме закінчується законна діяльність правоохоронних органів із виявлення злочинців і починається створення умов, що можуть спонукати особу до вчинення злочину. Відсутність чітких критеріїв може призвести до зловживань або надмірно широкого тлумачення поняття «непрямої провокації», що ускладнить доведення її на практиці.

3. Зазначена вище концепція ґрунтується на припущенні, що особа приймає рішення про вчинення злочину під впливом певних зовнішніх факторів, створених державними агентами або їхніми посередниками. Однак у кримінальному праві важливим є принцип індивідуальної відповідальності та усвідомленого вибору. Якщо особа самостійно вирішує вчинити злочин, навіть у створених для цього умовах, чи можна говорити про провокацію? Підхід, що пропонується, може створити підстави для уникнення кримінальної відповідальності шляхом посилення на зовнішні обставини, хоча особа діяла за власною волею. Це може мати негативні наслідки для боротьби зі злочинністю та оцінки доказів у кримінальному процесі.

4. На думку офіційного опонента, автору слід було більше уваги зосереджувати на розробці конкретних пропозицій щодо внесення змін чи доповнень до КПК України, що дозволило б показати повноту та системність проведеного дослідження. І, безумовно, підтвердити це актами впровадження в законотворчу діяльність та практичну діяльність..

Такі зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертації, яка, очевидно, буде продовжена під час її публічного захисту. Але висловлені опонентом зауваження переважно мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на високу позитивну оцінку дисертації.

Основні положення дисертації ідентично викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток кримінальної процесуальної науки, а також цінним порадником для правників у сфері кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

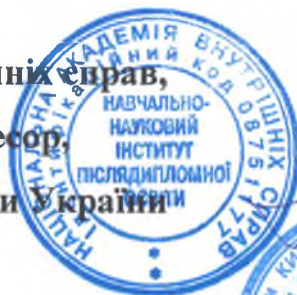
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Гука Тараса Ігоровича «Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти» є завершеною науковою працею, яка містить нові науково обгрунтовані результати проведених досліджень, що розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки кримінального процесу, відповідає вимогам пунктів 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 24 липня 2013 року №567 зі змінами та доповненнями, а її автор – Гук Тарас Ігорович на основі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**Директор навчально-наукового інституту
післядипломної освіти**

**Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Лариса УДАЛОВА

